

บทนำ

ปีพุทธศักราช 2542 เป็นวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ครบ 6 รอบ รัฐบาลได้จัดเตรียมงานเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ทั้งนี้โดยเริ่มโครงการตั้งแต่ 1 มกราคม 2542 ถึง 31 ธันวาคม 2542 และได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัย และสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนเสนอโครงการ/กิจกรรมเข้าร่วมงานเฉลิมพระเกียรติในวาระดังกล่าว งานวิจัยเรื่อง **จักรวรรดิวัตรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดโครงการด้านการศึกษาวิจัยเพื่อร่วมในวาระดังกล่าว

ตลอดจนพระชนม์ชีพอันยั่งยืนนานถึง 72 พระชันษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนนับอเนกอนันต์ ดังที่พสกนิกรทุกหมู่เหล่าได้ตระหนักแน่แท้ และได้แซ่ซ้องสรรเสริญในพระเกียรติคุณ และพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านเป็นที่ประจักษ์ตลอดมา การศึกษาถึงพระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แนวความคิดที่อาจนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และจะช่วยให้การศึกษาวิจัยสามารถกระทำได้อย่างเป็นระบบระเบียบ และมีความชัดเจน คือ แนวคิดว่าด้วยจักรวรรดิวัตร อันเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิ หรือ ธรรมราชา คือพระราชผู้ทรงธรรม

แนวคิดจักรวรรดิวัตร เป็นแนวคิดที่มีที่มาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ กัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกจกัถวัตร เป็นแนวคิดในทางการปกครอง ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ได้ปกครอง จักรวรรดิวัตร มีความหมายถึง พระราชจริยวัตรหรือหน้าที่สำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งหมายถึง พระราชาผู้ครองโลก หรือพระราชาเอกของโลก

ในประวัติศาสตร์ จักรวรรดิวัตรได้ถูกปลูกฝังและสืบทอดในสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย เห็นได้ชัดจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันเป็นพระราชประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ ภายหลังพิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นพิธีพราหมณ์แล้ว พระมหากษัตริย์จะเสด็จออกทรงสดับพระธรรมเทศนาแก่นักพิเศษ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าพระราชพิธีในครั้งนั้น สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (โต) วัดระฆัง ถวายเทศนาเป็นปฐมแก่นัก ว่าด้วย ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร สำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2493 นั้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ถวายธรรมกถว่าด้วย เทวคาสีสนอนุโมทนาถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร ซึ่งนอกจากจะกล่าวถึง ทศพิธราชธรรม 10 ประการอันถือเป็นธรรมที่จำเป็นของผู้ครองแผ่นดิน แล้ว ยังได้ทรงกล่าวถึงจักรวรรดิวัตร 12 ประการ

ทศพิธราชธรรม 10 ประการ ประกอบด้วย

1. ทาน การให้
2. ศีล การตั้งสังวรกาย วาจา ให้สะอาด ปราศจากโทษ
3. บริจาค การบริจาคสละ
4. อาชชว ความซื่อตรง
5. มททว ความอ่อนโยน
6. ตป การกำจัดความเกียจคร้าน และความขี้
7. ออกกโธ การไม่โกรธ
8. อวิหีสญจ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตลอดจนถึงสัตว์ให้ได้ทุกขัยาก
9. มนตฺธิญจ ความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทนเป็นเบื้องต้น
10. อวิโรธน การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากการที่ถูกที่ตรง และดำรงอาการคงที่ไม่ให้
วิการด้วยอำนาจอินทรีย์ร้าย

ส่วนจักรวรรดิวัตร 12 ประการ ได้แก่

1. ควรพระราชทาน โอวาท และอนุเคราะห์คนภายในราชสำนัก และทรง
อนุเคราะห์คนภายนอก คือ พลกาย กองเสนา คือ ทหารด้วยประการต่าง ๆ จนถึงราษฎรไม่ปล่อย
ปละละเลย
2. ควรทรงผูกไมตรีสมานราชสัมพันธ์กับกษัตริย์ ประธานาธิบดีแห่งประเทศ
นั้น ๆ
3. ควรทรงสงเคราะห์อนุชนกษัตริย์ คือ พระราชวงศานวงศ์ ตามควรแก่พระ
อิสริยยศ
4. ควรทรงเกื้อกูล พราหมณ์ คฤหัสถ์ และคฤหบดีชน
5. ควรทรงอนุเคราะห์ประชาชนชาวนิกมชนบทโดยฐานานุกรม
6. ควรทรงอุปการะสมณพราหมณ์ ผู้มีศีล ประพฤติธรรม ด้วยพระราชทานไทย
ธรรม บริหารเกื้อกูลแก่ธรรมเนียมปฏิบัติ
7. ควรทรงจัดรักษาฝูงเนื้อ และนก ด้วยพระราชทานอกภัยไม่ให้ใครเบียดเบียน
ทำอันตรายจนเสื่อมสูญพิชพันธุ์
8. ควรทรงห้ามชนทั้งหลายไม่ให้ทำกิจกรรมที่ไม่ประกอบด้วยธรรมชักนำให้ตั้ง
อยู่ในกุศลสุจริตส่วนชอบ ประกอบการเลี้ยงชีพโดยทางธรรม
9. ชนใดขัดสน ไม่มีทรัพย์พอเลี้ยงชีพโดยสัมมนาอาชีพได้ ควรพระราชทานพระ
ราชทรัพย์เจืองานให้เลี้ยงชีพด้วยวิธีอันเหมาะสมไม่ให้แสวงหาด้วยทุจริต
10. เสด็จเข้าไปใกล้สมณพราหมณ์ ครัสตมถึงบุญบาป กุศล อกุศลให้ประจักษ์

11. ควรทรงตั้งวิริตติห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรมราคะในอาคมนิยสถาน

12. ควรทรงประหารวิสมโลกเจตนา ห้ามจัดมิให้ปรารถนาลาภที่มีควรได้

อนึ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาล

ปัจจุบันนั้นเองได้ทรงมีพระราชดำรัสอันถือเป็นปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ซึ่งนอกจากจะมีความหมายที่สอดคล้องกับพระธรรมกถาในสมเด็จพระสังฆราชเจ้าแล้ว ยังเป็นการประกาศพระราชปณิธานของพระองค์ให้ปรากฏต่อมหาสมาคมว่าจะทรงปกครองประชาชนทุกหมู่เหล่าให้เกิดประโยชน์สุขด้วย “ธรรม”

ในการศึกษาวิจัยแนวคิดเรื่อง “จักรวรรดิวัตร” พบว่าจักรวรรดิวัตรยังมีเนื้อหาที่ครอบคลุมกว้างขวางกว่าเนื้อหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้คำจำกัดความของจักรวรรดิวัตร 12 ไร่ว่า คือวัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ, พระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ, หน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ และได้สรุปเนื้อหาสาระของจักรวรรดิวัตรตามที่ปรากฏใน “จักรกัณฑ์สูตร” ไว้ดังนี้

1. ธรรมาธิปไตยและธรรมการรักษาวรรณคูปติ เป็นการปกครองโดย

ธรรมาธิปไตย คือ ตั้งคนอยู่ในธรรม และจัดการคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ คนภายในได้แก่พระมหากษัตริย์ โอรสธิดา ข้าราชการในพระองค์ หรือคนในครอบครัวและในปกครองส่วนตัว โดยให้การบำรุงเลี้ยงอบรม สั่งสอน เป็นต้น ให้อยู่สุขสงบและเคารพนับถือกัน จัดการรักษาและคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการพลเรือน นักวิชาการ และคนต่างอาชีพ พ่อค้า เกษตรกร ชาวนิกมชนบท และชายแดน พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม และสัตว์เท้า สัตว์ปีก อันควรสงวนทั้งหลาย

2. มาอธรรมการ มิให้มีการอันเป็นอธรรม คือจัดการป้องกัน แก้ไขปรามปราม มิให้มีการกระทำความผิด ความชั่วร้าย เคียดรอนขื่นในบ้านเมือง

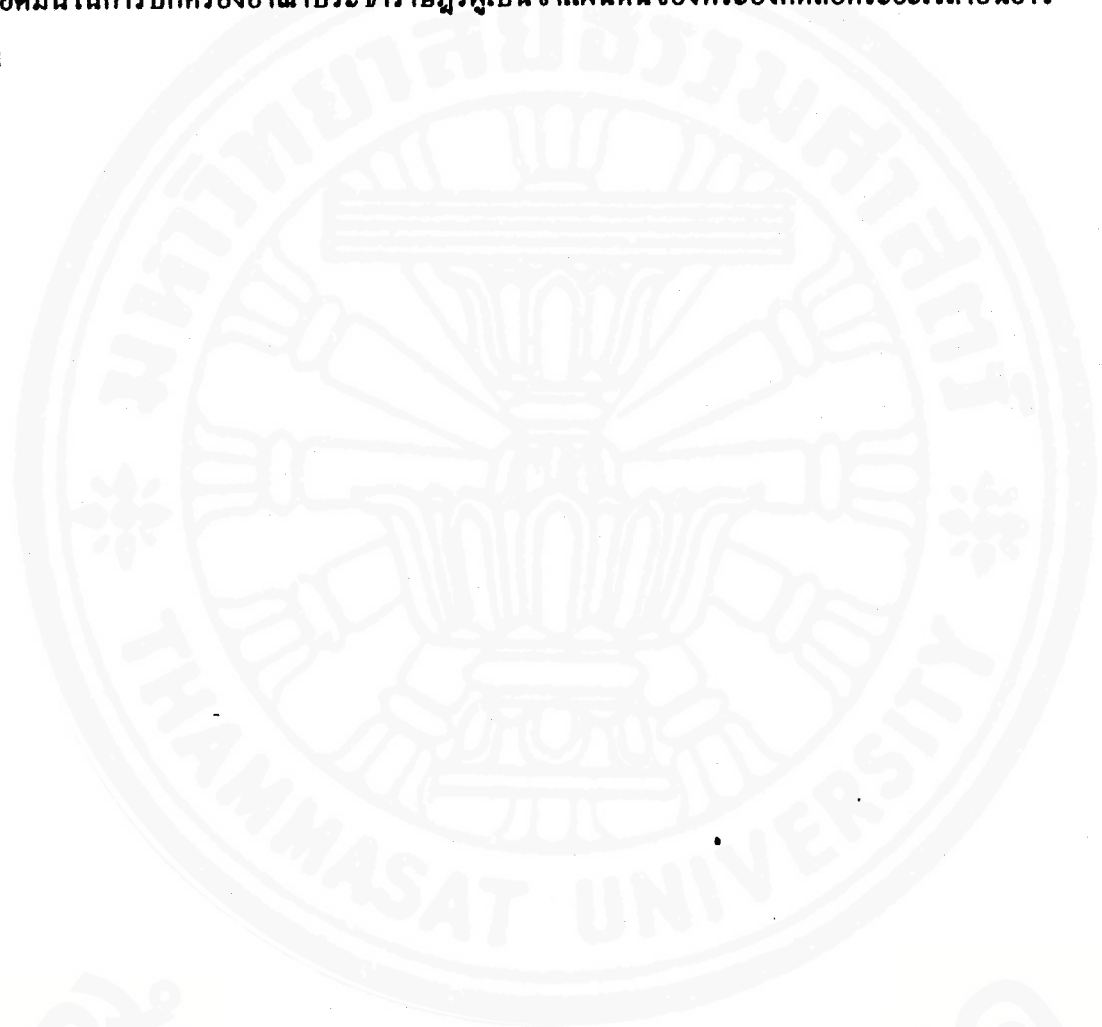
3. ธนานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน

4. สมณพราหมณปริปูลจา แสวงหาปัญญาและคุณธรรมด้วยการปริกษา สอบถาม ปัญหาภิสมณพราหมณ์ ท่านที่ปริกษา ซึ่งเป็นนักปราชญ์ ทรงวิชา ทรงคุณธรรม ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ มิใช่ผู้ประมาทมาวมา โดยสม่ำเสมอ ตามกาลอันควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบคน ให้เจริญก้าวหน้าในทางที่ถูกที่ชอบธรรม คิงามและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข (พระธรรมปิฎก 2520 : 21-22 อ้างใน ปรีชา 2542 : 29-30)

หากพิจารณาข้อธรรมใน “ทศพิธราชธรรม” เปรียบเทียบกับ “จักรวรรดิวัตร” จะพบว่า “จักรวรรดิวัตร” มีลักษณะเป็นข้อปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ที่มีเนื้อหากว้างขวางและครอบคลุมมากกว่า “ทศพิธราชธรรม” คือเริ่มต้นด้วยหลักธรรมสำคัญคือ “ธรรมาธิปไตย” เป็นการปกครองที่ยึดถือธรรมเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ครอบคลุมความคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมต่อกลุ่ม

ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ในแง่ “จักรวรรดิวัตร” จึงถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญ เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ผูกพันโดยตรงในความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับประชาชนผู้เป็นพสกนิกรของพระองค์

กล่าวโดยนัยหนึ่ง จักรวรรดิวัตรถือเป็นรากฐานของความคิดในทางการปกครองตามหลักพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนกรอบในทางจริยธรรม ที่กำหนดพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนับตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ และธรรมดังกล่าวได้เป็นหลักที่ทรงยึดมั่นในการปกครองอาณาประชาราษฎร์ผู้เป็นข้าแผ่นดินของพระองค์ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

ชำนาญ หอสมุด